

N á v r h

ZÁKON

ze dne 2008,

o účastnících protikomunistického odboje a o účastnících odporu proti komunismu

PREAMBULE

Parlament České republiky,

jsa veden vůlí vyjádřit úctu a vděčnost ženám a mužům, kteří v období komunistické totalitní moci s nasazením vlastních životů, osobní svobody i majetku aktivně bránili hodnoty svobody a demokracie,
jsa odhodlán trvale připomínat ideály vlastenectví, cti, statečnosti a sebeobětování dalším generacím,
vyslovuje hlubokou lítost nad nevinnými oběťmi teroru komunistického režimu a vycházejí ze zásad, které vtělil do zákona o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu,

se usnesl na tomto zákoně České republiky:

ČÁST PRVNÍ

ÚČASTNÍCI PROTIKOMUNISTICKÉHO ODBOJE A ÚČASTNÍCI ODPORU PROTI KOMUNISMU

§ 1

Předmět zákona

Tento zákon vymezuje protikomunistický odboj a odpor proti komunismu, stanoví podmínky pro vydání osvědčení účastníka protikomunistického odboje a účastníka odporu proti komunismu, upravuje rehabilitace účastníků protikomunistického odboje a odporu proti komunismu, nároky účastníků protikomunistického odboje a dále stanoví některé úkoly Ústavu pro studium totalitních režimů (dále jen „Ústav“).

§ 2

Vymezení pojmů

Pro účely tohoto zákona se rozumí

- a) dobou nesvobody úsek československých dějin od 25. února 1948 do 17. listopadu 1989,
- b) protikomunistickým odbojem aktivní účast na akcích směřovaných proti komunistickému režimu v Československu projevená nebo projevovaná v době nesvobody organizovaně nebo individuálně ozbrojeným nebo jiným srovnatelným

bojem s cílem odstranit, výrazně oslabit či narušit anebo jinak vážně poškodit komunistickou totalitní moc v Československu a obnovit svobodu a demokracii. Za protikomunistický odboj se rovněž považují tomu srovnatelné jiné statečné činy nebo statečné veřejné postoje na podporu akcí směřovaných proti komunistickému režimu v Československu, pokud byly vykonány s nasazením života nebo vedly, případně mohly vést, k mnohaletému zbavení osobní svobody,

- c) odporem proti komunismu účast na akcích směřovaných proti komunistickému režimu v Československu s cílem odstranit, výrazně oslabit či narušit anebo jinak poškodit komunistickou totalitní moc v Československu a obnovit svobodu a demokracii projevená nebo projevovaná v době nesvobody organizovaně nebo individuálně, nejedná-li se o protikomunistický odboj,
- d) občanem osoba, která měla v době nesvobody československé státní občanství, a dále i osoba, která byla československého státního občanství rozhodnutím státních orgánů v době nesvobody zbavena.

§ 3

Účastník protikomunistického odboje a účastník odporu proti komunismu

(1) Účastníkem protikomunistického odboje je občan, který se v době nesvobody aktivně účastnil protikomunistického odboje některou z forem uvedených v § 4 alespoň po dobu 12 měsíců anebo ten, kdo v souvislosti s touto činností zemřel, utrpěl vážnou újmu na zdraví, byl nejméně 3 roky a v případě mladistvého nejméně 1 rok uvězněn nebo vykonal mimořádně záslužný čin.

(2) Období účasti na odbojové činnosti v různých časových obdobích nebo v různých formách se počítají.

(3) Účastníkem odporu proti komunismu je občan, který se v době nesvobody účastnil odporu proti komunismu některou z forem uvedených v § 4, pokud není účastníkem protikomunistického odboje podle odstavce 1.

(4) Za účastníka protikomunistického odboje a účastníka odporu proti komunismu se nepovažuje občan, který v době nesvobody

- a) byl příslušníkem nebo zaměstnancem bezpečnostních složek¹ s výjimkou základní nebo náhradní vojenské činné služby,
- b) byl evidován v materiálech bezpečnostních složek jako jejich spolupracovník nebo tajný spolupracovník anebo byl členem Pomocné stráže Veřejné bezpečnosti, pomocníkem Pohraniční stráže nebo informátorem zpravodajského aparátu Komunistické strany Československa anebo jinak obdobně spolupracoval s bezpečnostními složkami nebo Komunistickou stranou Československa,
- c) byl členem orgánu Komunistické strany Československa nebo Komunistické strany Slovenska, s výjimkou těch, kteří byli členy těchto orgánů pouze v období od 1. 1. 1968 do 1. 5. 1969,
- d) byl pracovníkem aparátu orgánů Komunistické strany Československa nebo Komunistické strany Slovenska, s výjimkou těch, kteří v nich pracovali pouze v období od 1. 1. 1968 do 1. 5. 1969,

¹) § 2 písm. c) zákona č. 181/2007 Sb., o Ústavu pro studium totalitních režimů a o Archivu bezpečnostních složek a o změně některých zákonů.

- e) byl příslušníkem Lidových milicí,
- f) byl členem akčního výboru Národní fronty po 25. 2. 1948, prověřkových komisí po 25. 2. 1948 nebo prověřkových a normalizačních komisí po 21. 8. 1968,
- g) byl studentem nebo absolventem vysokých škol politických, bezpečnostních a vojenských a školení obdobných směrů ve státech, které byly smluvní stranou Varšavské smlouvy²⁾, anebo vědeckým aspirantem anebo účastníkem kursů delších než 3 měsíce na těchto školách,
- h) byl příslušníkem nebo spolupracovníkem cizí zpravodajské služby státu, který byl nebo se později stal smluvní stranou Varšavské smlouvy,
- i) se jinak dobrovolně a vědomě aktivně podílel na budování, rozvoji a upevňování komunistické totalitní moci v Československu.

(5) K překážce podle odstavce 4 se nepřihlíží, pokud byl občan do složek a organizací zde uvedených vyslán nebo se stal jejich členem za účelem boje proti komunistickému režimu.

(6) Občanu uvedenému v odstavci 4 se přizná postavení účastníka protikomunistického odboje nebo účastníka odporu proti komunismu, pokud jeho účast na protikomunistickém odboji nebo odporu proti komunismu některou z forem uvedených v § 4 svou intenzitou, rozsahem nebo délkou zjevně převyšovala jeho účast na budování, rozvoji a upevňování komunistické totalitní moci. Postavení účastníka protikomunistického odboje nebo účastníka odporu proti komunismu se přizná též občanu uvedenému v odstavci 4, který s nasazením vlastního života vykonal v rámci protikomunistického odboje nebo odporu proti komunismu mimořádně záslužný čin.

(7) Za účastníka protikomunistického odboje a účastníka odporu proti komunismu se nepovažuje občan, jehož účast na protikomunistickém odboji nebo odporu proti komunismu některou z forem uvedených v § 4 byla vedena zavrženíhodnou pohnutkou, anebo který se při této činnosti dopustil zavrženíhodného jednání směřujícího k popření hodnot svobody a demokracie či zvláště zavrženíhodného jednání směřujícího k popření individuálních základních lidských práv a tomuto jednání se v rámci akcí směřovaných proti komunistickému režimu v Československu bylo možné vyhnout. Za účastníka protikomunistického odboje a účastníka odporu proti komunismu se dále nepovažuje občan, jehož činy byly vedeny pohnutkou nastolit režim, který by pošlapával hodnoty svobody a demokracie obdobně jako komunistický režim.

§ 4

Formy protikomunistického odboje nebo odporu proti komunismu

(1) Formou protikomunistického odboje se rozumí ozbrojený boj vedený proti komunistickému režimu v Československu, provádění sabotáží, spolupráce se zahraniční zpravodajskou službou demokratického státu, převaděčství nebo překračování státních hranic za účelem účasti v protikomunistickém odboji (agenti-chodci).

(2) Formou protikomunistického odboje nebo odporu proti komunismu se rozumí

²⁾ Smlouva o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci mezi Albánskou lidovou republikou, Bulharskou lidovou republikou, Maďarskou lidovou republikou, Německou demokratickou republikou, Polskou lidovou republikou, Rumunskou lidovou republikou, Svazem sovětských socialistických republik a Československou republikou, sjednaná ve Varšavě dne 14. května 1955 a publikovaná pod č. 45/1955 Sb.

- a) autorství petic nebo obdobných materiálů zaměřených přímo či nepřímo na obnovu svobody, demokracie nebo na oslabení komunistického režimu nebo zabezpečování jejich tisku nebo rozšiřování,
- b) organizace veřejných vystoupení proti komunistickému režimu, vyvíjení politické, publicistické nebo jiné prokazatelně protikomunistické činnosti zaměřené přímo nebo nepřímo na obnovu svobody, demokracie nebo na oslabení komunistického režimu,
- c) vyvíjení politické, publicistické nebo jiné prokazatelně protikomunistické činnosti v zahraničí zaměřené přímo nebo nepřímo na obnovu svobody, demokracie nebo na oslabení komunistického režimu.

(3) Formou protikomunistického odboje nebo odporu proti komunismu se rozumí též členství v ilegální organizaci nebo skupině, jejichž členové aktivně bojovali proti komunistickému režimu způsoby uvedenými v tomto ustanovení.

(4) Formou odporu proti komunismu se rozumí též takové politické a společenské postoje, které bránily nástupu komunistické totalitní moci, pokud byl za ně jejich nositel uvězněn, internován nebo jinak omezen na osobní svobodě anebo nuceně vystěhován z místa svého bydliště anebo jinak obdobně postižen.

(5) Pro účely tohoto zákona se za člena ilegální organizace nebo skupiny uvedené v odstavci 3 považuje i občan, který se podílel na jejím vzniku a ustavení nebo se aktivně účastnil její činnosti, avšak nebyl jejím členem, pokud se na její činnosti podílel způsoby uvedenými v tomto ustanovení.

(6) Činnost podle tohoto ustanovení se považuje za protikomunistický odboj nebo odpor proti komunismu pouze tehdy, pokud jsou zároveň splněny podmínky vymezení protikomunistického odboje nebo odporu proti komunismu podle § 2.

(7) Za protikomunistický odboj nebo odpor proti komunismu se považuje též obdobná činnost vykonávaná před dobou nesvobody, pokud jejím cílem bylo zabránit nastolení komunistického režimu a zachování svobody a demokracie v Československu, pokud tohoto cíle nebylo možno dosáhnout jinak, a byla spojena s obdobným rizikem.

§ 5

Postavení válečného veterána

Účastník protikomunistického odboje má postavení válečného veterána podle zákona o válečných veteránech³⁾.

§ 6

Osvědčení

(1) Ústav

- a) vydává osobám uvedeným v § 3 odst. 1 osvědčení účastníka protikomunistického odboje,

³⁾ Zákon č. 170/2002 Sb., o válečných veteránech, ve znění pozdějších předpisů.

- b) vydává osobám uvedeným v § 3 odst. 3 osvědčení účastníka odporu proti komunismu,
- c) písemně oznamuje Ministerstvu obrany vydání osvědčení účastníka protikomunistického odboje.

(2) Osvědčení účastníka protikomunistického odboje se vydává na základě písemné žádosti osoby uvedené v § 3 odst. 1 a osvědčení účastníka odporu proti komunismu se vydává na základě písemné žádosti osoby uvedené v § 3 odst. 3.

(3) Pokud osoba oprávněná podat žádost podle odstavce 2 zemřela nebo byla prohlášena za mrtvou, může podat žádost její příbuzný v řadě přímé, sourozenec nebo manžel, popřípadě občanské sdružení nebo jiná právnická osoba, jejímž předmětem činnosti je zkoumání historie, archivnictví, výchova, vzdělávání nebo ochrana lidských práv, anebo občanské sdružení sdružující účastníky odboje proti nacismu nebo odboje nebo odporu proti komunismu nebo bývalé politické vězně.

(4) Žádost obsahuje titul, jméno, popřípadě jména, příjmení, datum a místo narození, rodné číslo, adresu místa trvalého pobytu, popřípadě jinou adresu pro doručování, doklad o československém občanství nebo doklad o jeho odnětí a vlastnoruční podpis. Vzor žádosti je uveden v příloze č. 1 k tomuto zákonu. Vzor žádosti, která je podávána osobou uvedenou v odstavci 3, je uveden v příloze č. 2 k tomuto zákonu; tato žádost dále obsahuje datum a místo úmrtí osoby, pro niž se požaduje vydání osvědčení, a identifikační údaje osoby, která žádost podává. Jestliže žádost podává příbuzný v řadě přímé, sourozenec nebo manžel, uvede se v žádosti jejich vztah k osobě, pro niž se vydání osvědčení požaduje.

(5) Součástí žádosti jsou písemné, zvukové, obrazové, popř. jiné podklady prokazující splnění podmínek pro vydání osvědčení účastníka protikomunistického odboje nebo osvědčení účastníka odporu proti komunismu.

(6) Jsou-li splněny podmínky pro vydání osvědčení účastníka protikomunistického odboje nebo osvědčení účastníka odporu proti komunismu, vydá Ústav osvědčení účastníka protikomunistického odboje nebo osvědčení účastníka odporu proti komunismu. Nejsou-li tyto podmínky splněny, Ústav rozhodne o tom, že osvědčení nevydá. Uvedl-li žadatel v žádosti, aby v případě, že by mu nebylo vydáno osvědčení účastníka protikomunistického odboje, mu bylo vydáno osvědčení účastníka odporu proti komunismu, zkoumá Ústav po té, co byla zjištěna skutečnost, která znemožňuje žádosti o vydání osvědčení účastníka protikomunistického odboje vyhovět, zda jsou důvody pro vydání osvědčení účastníka odporu proti komunismu. Pokud tyto důvody dány jsou, vydá osvědčení účastníka odporu proti komunismu. Pokud tyto důvody dány nejsou, rozhodne o tom, že se žádné osvědčení nevydá.

(7) Osvědčení účastníka protikomunistického odboje obsahuje titul, jméno, popřípadě jména, příjmení, datum a místo narození, údaj o formě nebo formách a popis jednání protikomunistického odboje, údaj o přiznání postavení válečného veterána podle zákona o válečných veteránech a dále otisk razítka, datum a podpis oprávněné úřední osoby. Vzor osvědčení účastníka protikomunistického odboje je uveden v příloze č. 3 k tomuto zákonu. Osvědčení účastníka odporu proti komunismu obsahuje titul, jméno, popřípadě jména, příjmení, datum a místo narození, údaj o formě nebo formách a popis jednání odporu proti komunismu a dále otisk razítka, datum a podpis oprávněné úřední osoby. Vzor osvědčení účastníka odporu proti komunismu je uveden v příloze č. 4 k tomuto zákonu.

(8) Vyjde-li dodatečně najevo, že osvědčení účastníka protikomunistického odboje nebo osvědčení účastníka odporu proti komunismu nemělo být vydáno, Ústav je zruší. Lhůty k zahájení přezkumného řízení a k vydání rozhodnutí v přezkumném řízení podle správního řádu se neuplatní.

§ 7

Pamětní odznak

(1) Spolu s osvědčením účastníka protikomunistického odboje nebo odporu proti komunismu udělí Ústav pamětní odznak.

(2) Vzor pamětního odznaku účastníka protikomunistického odboje a vzor pamětního odznaku účastníka odporu proti komunismu, jakož i pravidla jejich nošení stanoví Ústav vyhláškou.

§ 8

Rehabilitace

Soud na návrh zruší trest uložený za trestný čin, na který se nevztahuje rehabilitace podle zákona č. 119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci, ve znění pozdějších předpisů, anebo rehabilitace podle § 6 zákona č. 198/1993 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu, prokáže-li se během řízení, že jednání odsouzeného bylo vedeno úmyslem oslabit či narušit anebo jinak poškodit komunistickou totalitní moc v Československu anebo k tomu vytvořit prostředky. Pro účely tohoto řízení a následného odškodnění se přiměřeně použijí ustanovení § 4 a násl. zákona č. 119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci. Náhrada se vyplácí v hotovosti. Toto ustanovení se nevztahuje na trestné činy spáchané z pohnutek nízkých nebo nečestných.

§ 9

Postavení Ústavu

(1) Ústavu jsou svěřeny kompetence správního úřadu v rozsahu stanoveném tímto zákonem a zvláštními právními předpisy.

(2) Proti rozhodnutí Ústavu v řízeních vedených podle tohoto zákona lze podat rozklad. O rozkladu rozhoduje ředitel Ústavu.

(3) Ředitel Ústavu je nadřízeným správním orgánem.

ČÁST DRUHÁ

Změna zákona o válečných veteránech

§ 10

V § 3 zákona č. 170/2002 Sb., o válečných veteránech, ve znění zákona č. 190/2005 Sb., se doplňuje odstavec 4, který zní:

„(4) Válečným veteránem je také účastník protikomunistického odboje, který je držitelem osvědčení účastníka protikomunistického odboje podle zákona o účastnících protikomunistického odboje a o účastnících odporu proti komunismu.“.

ČÁST TŘETÍ

ÚČINNOST

§ 11

Tento zákon nabývá účinnosti prvním dnem prvního kalendářního měsíce následujícího po dni vyhlášení.

Vzor žádosti o vydání osvědčení účastníka protikomunistického odboje nebo účastníka odporu proti komunismu

Ústav pro studium totalitních režimů

Adresa

1. Žádám, aby mi bylo vydáno osvědčení účastníka protikomunistického odboje – účastníka odporu proti komunismu^x podle zákona č. .../2008 Sb., o účastnících protikomunistického odboje a o účastnících odporu proti komunismu.
2. V době nesvobody jsem proti komunistickému režimu vystupoval takto:^{xx}
 - a)
 - b)
 - c)
 - d)
 - e)
3. Podklady prokazující splnění podmínek pro vydání osvědčení včetně dokladu o československém občanství nebo dokladu o jeho odnětí:
 - a)
 - b)
 - c)
 - d)
 - e)
4. Doplnující informace žadatele:
.....
.....
.....
5. Nebude-li mi vydáno osvědčení účastníka protikomunistického odboje, žádám o vydání osvědčení účastníka odporu proti komunismu.^{xxx} ANO NE^x
6. Údaje o žadateli:
Titul, jméno (jména) a příjmení rodné příjmení
místo narození okres
datum narození rodné číslo
adresa místa trvalého pobytu
popřípadě jiná adresa pro doručování

- Vlastnoruční podpis

^x Nehodící se škrtněte.

^{xx} Uveďte formy protikomunistického odboje nebo odporu proti komunismu.

^{xxx} Vyplňují ti, kteří žádají o vydání osvědčení účastníka protikomunistického odboje.

Vzor žádosti o vydání osvědčení účastníka protikomunistického odboje nebo účastníka odporu proti komunismu, která je podávána osobou uvedenou v § 6 odst. 3 zákona č. .../... Sb.

Ústav pro studium totalitních režimů

Adresa

1. V souladu s § 6 odst. 3 zákona č. .../ ... Sb., o účastnících protikomunistického odboje a o účastnících odporu proti komunismu, žádám, aby^x bylo vydáno osvědčení účastníka protikomunistického odboje – účastníka odporu proti komunismu^{xx}.
2. V době nesvobody vystupoval(a)^x proti komunistickému režimu takto:^{xxx}
 - a)
 - b)
 - c)
 - d)
 - e)
3. Podklady prokazující splnění podmínek pro vydání osvědčení včetně dokladu o československém občanství nebo dokladu o jeho odnětí:
 - f)
 - g)
 - h)
 - i)
 - j)
4. Doplnující informace žadatele:
.....
.....
.....
.....
5. Údaje o osobě, pro niž se požaduje vydání osvědčení účastníka protikomunistického odboje - účastníka odporu proti komunismu^{xx}:
Titul, jméno (jména) a příjmení rodné příjmení.....
místo narození okres
6. Nebude-li osobě, pro niž se požaduje vydání osvědčení účastníka protikomunistického odboje, toto osvědčení vydáno, žádám pro tuto osobu o vydání osvědčení účastníka odporu proti komunismu.^{xxxx} ANO NE^{xx}
7. Údaje o žadateli, podává-li žádost příbuzný v řadě přímé, sourozenec nebo manžel:
Titul, jméno (jména) a příjmení rodné příjmení
místo narození okres
- datum narození rodné číslo
- adresa místa trvalého pobytu
- popřípadě jiná adresa pro doručování

vztah k osobě, pro níž se požaduje vydání osvědčení účastníka protikomunistického odboje – účastníka odporu proti komunismu^{xx}

Vlastnoruční podpis

8. Údaje o žadateli, podává-li žádost občanské sdružení nebo jiná právnická osoba (dále jen „právnická osoba“):

Název právnické osoby

IČ adresa sídla právnické osoby

Titul, jméno (jména) a příjmení osoby oprávněné jednat za právnickou osobu

Adresa pro doručování

Vlastnoruční podpis zástupce právnické osoby

^x Jméno (jména) a příjmení osoby, pro niž se požaduje vydání osvědčení.

^{xx} Nehodící se škrtněte.

^{xxx} Uveďte formy protikomunistického odboje nebo odporu proti komunismu.

^{xxxx} Vyplňují ti, kteří žádají o vydání osvědčení účastníka protikomunistického odboje.

Vzor osvědčení účastníka protikomunistického odboje

Ústav pro studium totalitních režimů
Evid. č.

OSVĚDČENÍ ÚČASTNÍKA PROTIKOMUNISTICKÉHO ODBOJE

podle § 6 zákona č. .../2008 Sb., o účastnících protikomunistického odboje a o účastnících odporu proti komunismu

Ústav pro studium totalitních režimů vydává osvědčení, že

titul, jméno (jména), příjmenírož.,
datum a místo narozeníokres

byl(a)

ÚČASTNÍKEM PROTIKOMUNISTICKÉHO ODBOJE

v době nesvobody.

Jmenovaný splnil všechny podmínky pro přiznání statusu účastníka protikomunistického odboje. Jmenovanému se přiznává postavení válečného veterána podle zákona o válečných veteránech.

Údaje o formě nebo formách a popis jednání protikomunistického odboje:

.....
.....
.....
.....

V Praze dne

oprávněná úřední osoba

otisk razítka

Vzor osvědčení účastníka odporu proti komunismu

Ústav pro studium totalitních režimů
Evid. č.

OSVĚDČENÍ ÚČASTNÍKA ODPORU PROTI KOMUNISMU

podle § 6 zákona č. .../2008 Sb., o účastnících protikomunistického odboje a o účastnících odporu proti komunismu

Ústav pro studium totalitních režimů vydává osvědčení, že

titul, jméno (jména), příjmeníroz.,
datum a místo narozeníokres

byl(a)

ÚČASTNÍKEM ODPORU PROTI KOMUNISMU

v době nesvobody.

Jmenovaný splnil všechny podmínky pro přiznání statusu účastníka odporu proti komunismu.

Údaje o formě nebo formách a popis jednání odporu proti komunismu:

.....
.....
.....
.....

V Praze dne

oprávněná úřední osoba

otisk razítka

DŮVODOVÁ ZPRÁVA

Obecná část

I. Zhodnocení platného právního stavu

Jedním z vážných problémů, s nímž se potýkají evropské státy, ve kterých po desetiletí vládl totalitní režim, je skutečnost, že svoboda a demokracie jako pilíře moderních států euroatlantické civilizace byly na dlouhou dobu obyvatelstvu upřeny a že samy pojmy svobody a demokracie byly v myslích občanů těchto států obsahově značně zdeformovány. Svoboda bývá zaměňována se sobectvím a morálním relativismem, demokracie pak bývá chápána bez odpovědnosti za společné dobro.

V podmínkách České republiky se jedná o pozůstatek komunistického totalitního režimu, který na našem území vládl v letech 1948 až 1989. Tento režim velmi obratně pracoval s tím, aby téměř ze všech občanů učinil spoluviníky, aby se prakticky každý v nějaké míře podílel na jeho chodu po hospodářské nebo i ideologické stránce. Donucováním k aktivní účasti na různých nepravostech zasel v manipulované většině pocity bezmoci a viny. Nelze připustit, aby převládla představa, vycházející z charakteru postupně slábnoucí komunistické moci konce 80. let, že se vlastně nic tak hrozného nedělo a že koneckonců za tehdejší stav společnosti můžeme všichni. Vzhledem k dlouhé době trvání komunistického totalitního režimu navíc docházelo nejen k jeho rozličným vnějším projevům, ale také k rozličné míře zapojení občanů do spolupráce s ním. Zde bývá často generační zkušenost s entuziasmem padesátých let nebo snahou o „lidskou tvář“ režimu v roce 1968 důvodem neshodnosti až nemožnosti pochopit podstatu komunistického vedení státu a společnosti jako celku.

V posledku k definitivnímu uzavření této epochy dějin nepřispěl ani fakt neexistence revolučního předělu mezi komunismem a demokracií. Právní vyrovnávání se s obdobím totality tak často připomíná pouhé „odstraňování deformací“ (srov. například dosud platné tzv. zbytkové tresty). Česká republika sice dokázala alespoň částečně odškodnit ty, kteří se stali obětmi zvláště komunistické totalitní moci, stále se však nepodařilo jednoznačně definovat a právně zakotvit význam odboje proti komunistickému režimu.

Důvod předkládané normy spočívá především v mravním imperativu boje za svobodu a demokracii a v generálně-preventivním významu vyzdvižení tohoto boje. Není možné nerozlišovat mezi těmi, kdo se nedokázali vzepřít bezpráví, a těmi, kdo ho vykonávali, především je však důležité vyzdvihnout a ocenit ty, kdo se totalitě a bezpráví aktivně postavili.

Návrh zákona je první ucelenou legislativní úpravou problematiky tzv. třetího či protikomunistického odboje, tj. aktivního odporu proti komunistickému režimu s cílem obnovit svobodu a demokracii v Československu.

Ve vztahu k vyrovnávání se s komunistickým režimem a jeho důsledky je nutné v nejširším rámci připomenout rehabilitační a restituční zákony jakožto právní normy zaměřující se na alespoň částečné zmírnění křivd a nespravedlností ve prospěch obětí tohoto režimu (např. zákon č. 119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, ve znění pozdějších předpisů).

V souvislosti s úsilím o hledání a pojmenování nejen politicko-morální, ale i trestně-právní odpovědnosti za spáchané zločiny je třeba zmínit především zákon č. 198/1993 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu, který u politicky krytých trestných činů spáchaných mezi lety 1948 až 1989 zastavil po tuto dobu běh promlčecích lhůt. Další ustanovení zmíněného zákona mají do určité míry deklaratorní charakter, komunistický režim označuje za zločinný, nelegitimní a zavrženíhodný, odpor proti němu pak za spravedlivý a morálně oprávněný.

Určité finanční odškodnění (nárok na poskytnutí jednorázové peněžní částky) přinesl zákon č. 172/2002 Sb., o odškodnění osob odvěčených do SSSR nebo do táborů, které SSSR zřídil v jiných státech, a dále zákon č. 203/2005 Sb., o odškodnění některých obětí okupace Československa vojsky Svazu sovětských socialistických republik, Německé demokratické republiky, Polské lidové republiky, Maďarské lidové republiky a Bulharské lidové republiky.

Zabezpečit potřebnou ochranu státní správy a bezpečnostních složek demokratického státu bylo cílem tzv. lustračních zákonů (zákon č. 451/1991 Sb., tzv. velký lustrační zákon, a zákon č. 279/1992 Sb., tzv. malý lustrační zákon).

Konečně nelze zapomenout na právní úpravy týkající se odtajnění a zpřístupnění archivů někdejší Komunistické strany Československa a Státní bezpečnosti tak, aby systém a metody nedemokratického ovládnutí moci a jejího udržování byly co nejvíce odkryty a popsány. Na místě je uvést jak zákon č. 140/1996 Sb., o zpřístupnění svazků vzniklých činností bývalé Státní bezpečnosti, ve znění pozdějších předpisů, tak zákon č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě, ve znění pozdějších předpisů, který obsahuje významnou změnu dosavadního přístupu, neboť umožňuje studovat bez omezení naprostou většinu archivních fondů vzniklých z činnosti bývalých bezpečnostních složek komunistického režimu a tzv. složek Národní fronty.

Důležitým předpisem je i zákon č. 181/2007 Sb., o Ústavu pro studium totalitních režimů a o Archivu bezpečnostních složek a o změně některých zákonů. Účelem tohoto zákona je co nejširší odhalení praxe komunistického režimu při potlačování lidských a politických práv a svobod, vykonávané prostřednictvím represivních orgánů totalitního státu v období let 1948 až 1989. Ústav pro studium totalitních režimů byl zřízen jako instituce, která má vykonávat shromažďování a správu dokumentů, jejich zpřístupňování a zveřejňování, badatelskou, publikační, vzdělávací a osvětovou činnost.

II. Vysvětlení nezbytnosti navrhované právní úpravy

Návrh zákona byl připravován na podnět a ve spolupráci s Konfederací politických vězňů České republiky s cílem odstranit alespoň 18 let po pádu komunistického režimu jeden z důležitých nedostatků v dosavadním legislativním vypořádávání se s totalitní minulostí. Tento proces se nemůže omezit na rehabilitaci nespravedlivě odsouzených obětí režimu, případně odsouzení viníků a represivního systému. Neméně třeba je vyzdvihnout a trvale připomínat význam a odkaz účastníků protikomunistického odboje a odporu.

Hlavním účelem zákona je ocenit osobní nasazení v boji za obnovu svobody a demokracie, který svedli někteří lidé tím, že se totalitě a bezpráví postavili se zbraní v ruce nebo obdobným způsobem – tuto formu protikomunistické činnosti nazývá návrh zákona „odbojem“, anebo tím, že totalitní moci vzdorovali statečným postojem, který měl zpravidla za následek mnohaletý žalář – tuto formu protikomunistické činnosti označuje návrh zákona za „odpor“. Účastníky odboje byli např. členové ilegálních organizací, které připravovaly rozsáhlé ozbrojené akce mající za cíl svržení komunistického režimu (srov. skupiny majora Miloslava Jebavého a doktora Jaroslava Borkovce, které se pokusily o převrat za využití spolehlivých armádních jednotek v březnu, resp. květnu 1949). Neméně nebezpečné bylo pro nastupující moc bránění se nově zaváděným „pořádkům“ – např. ze strany církví, zejména církve katolické, jejíž mnozí biskupové, kněží, řeholníci i laici zaplatili za svůj postoj dlouholetým vězením nebo internací, někteří dokonce vlastním životem (případ Babický, případ faráře Josefa Toufara z Číhoště atd.). Srovnatelné formy i dopady měl odpor selského stavu proti kolektivizaci.

Jako doklad nesrovnatelnosti protikomunistického odboje s odbojem za I. a II. světové války se někdy uvádí, že zde chyběla jeho zahraniční složka – armáda. Toto tvrzení je ovšem velmi nepřesné. Pokud bychom pominuli skutečnost, že se po roce 1948 do britského královského letectva vrátilo několik desítek československých letců, z nichž někteří dokonce

operačně létali v korejské válce či na středním Východě, nebo to, že ve francouzské Cizinecké legii působilo několik set Čechoslováků, kteří v její řadě bojovali proti nastupujícím komunistickým režimům v Africe i Asii (konkrétně lze zmínit kupříkladu majora Karla Horu), nelze zapomenout na fakt, že na území Spolkové republiky Německo působila v rámci tzv. Labor Service americké armády ryze československá jednotka (4091st Labor Service Company – Czechoslovakian), která na svých amerických uniformách používala československé označení a symboliku a v neposlední řadě i československou vlajku. Příslušníci této vojenské jednotky třetího zahraničního odboje sami sebe chápali jako zárodek budoucí československé zahraniční armády nebo jakousi obdobu České Družiny z let války první světové a počítali s tím, že budou v případě vypuknutí světového válečného konfliktu přiděleni jako tlumočníci a poradci velitelstvím vyšších amerických jednotek, jež se zapojí do osvobozování republiky.

Stateční mužové a ženy, kteří se aktivně postavili totalitě a bezpráví, se za to dočkali vesměs tvrdého postihu. Nebyli ale v pravém slova smyslu oběťmi, protože si svůj úděl zvolili dobrovolně a s plným vědomím vysokých trestů (včetně toho nejvyššího), které jim jako nepřátelům vládnoucího režimu hrozily. Podobně jako účastníci odboje za II. světové války si zaslouží naši úctu a vděčnost. Jejich boj byl proti takřka všemocnému nepříteli zdánlivě beznadějný a nesmyslný. Ve svých důsledcích byl však vítězný, a to nikoliv přímými bojovými akcemi, ale uchováním mravních hodnot a především imanentní touhy po svobodě a demokracii, která vedla k pádu komunistického totalitního režimu v roce 1989. Činy a postoje těchto osob byly a jsou příkladem a závazkem pro další generace.

Předložený návrh stanoví podmínky pro přiznání statutu účastníka protikomunistického odboje nebo účastníka odporu proti komunismu. Oběma kategoriím je společný cíl, tj. svrhnout nebo oslabit komunistickou totalitní moc v Československu a obnovit zde svobodu a demokracii. Rozdíl je dán především intenzitou boje proti totalitě, mírou podstupovaného rizika (v případě odboje trest smrti nebo dlouholetý žalář), volbou prostředků a kontextem, v němž byly dané akce vykonávány. Na jedné straně nelze zapomenout na nikoho, kdo statečně a s vědomím všech rizik bránil hodnoty svobody a demokracie, na straně druhé musí mít statut svou váhu, být opravdu oceněním, tedy nebýt nastaven tak široce, že nakonec za hrdinu bude možné označit kdekoho bez ohledu na jeho skutečné pohnutky a činy.

Přijetí zákona je významné především pro současnou dospívající generaci, která by měla vědět, co se v naší zemi dělo, co a proč dělali rodiče a prarodiče. Dokladem potřeby takového poznání je fakt obliby levicového a pravicového extremismu u části mládeže. Společnost by se měla dovídat co nejvíce o lidech, kteří nechtěli být pouze pasivními oběťmi komunistického režimu, ale rozhodli se jednat a bojovat za svobodu a demokracii. Právě oni jsou nositeli pozitivních hodnot a idejí, na kterých svou existenci stavěla již Československá republika po roce 1918 a jichž se dovolává preambule Ústavy ČR.

Přípravě návrhu zákona předcházela odborná diskuse. Zainteresovaná veřejnost se k jeho hlavním principům měla možnost vyjádřit např. na semináři „Třetí – protikomunistický – odboj“, který ve zcela zaplněném jednacím sále Senátu pořádal v úterý 13. listopadu 2007 Výbor pro vzdělávání, vědu, kulturu, lidská práva a petice.

III. Hlavní principy navrhované právní úpravy

Návrh zákona není určen nevinným obětím komunismu, není o nespravedlivě odsouzených, ale týká se těch, kteří byli z pohledu tehdejšího režimu odsouzeni oprávněně, protože se proti němu nějakým způsobem aktivně postavili a chtěli ho svrhnout.

Zákon o účastnících protikomunistického odboje a o účastnících odporu proti komunismu by měl být především morálním oceněním statečnosti mužů a žen, kteří s nasazením osobní svobody a často i s nasazením vlastních životů bojovali za vlast a hodnoty

svobody a demokracie. Nezakládá titul pro finanční odškodnění ani pro nějaké významné materiální výhody. Na druhé straně není jen abstraktním, hromadným a neadresným konstatováním toho, že tu existoval odboj proti totalitě, ale má za cíl identifikovat konkrétní hrdiny doby nesvobody a umožnit ocenění jejich činů.

Návrh zákona byl inspirován právní úpravou, která je aplikována na Slovensku, zákonem č. 219/2006 Z. z., o protikomunistickom odboji.

K zákonem sledovanému cíli se činí následující:

- definuje se protikomunistický odboj a odpor proti komunismu,
- stanoví se podmínky pro vydání osvědčení účastníka protikomunistického odboje a účastníka odporu proti komunismu,
- upravuje se rehabilitace za zbytkové tresty související s trestnými činy některých politických vězňů, na které se nevztahuje zákon č. 119/1990 Sb. ani ustanovení § 6 zákona č. 198/1993 Sb.,
- stanoví se nároky účastníka protikomunistického odboje,
- stanoví se působnost Ústavu pro studium totalitních režimů vydávat oprávněným osobám osvědčení, popř. vydaná osvědčení rušit.

IV. Zhodnocení souladu navrhované právní úpravy s ústavním pořádkem České republiky

Navrhovaná právní úprava je v souladu s ústavním pořádkem České republiky a provádí doposud dostatečně nenaplněnou preambuli Ústavy.

V. Zhodnocení souladu navrhované právní úpravy s právem Evropské unie a s mezinárodními smlouvami, jimiž je Česká republika vázána

Materie navrhovaného zákona není předmětem regulace právem ES/EU ani předmětem mezinárodních smluvních závazků České republiky.

VI. Předpokládaný hospodářský a finanční dosah navrhované právní úpravy

Aplikace zákona by neměla přinést podstatnější nároky na státní rozpočet. Určité materiální a personální náklady přinese agenda vydávání osvědčení rozpočtové kapitole Ústavu pro studium totalitních režimů, který doposud správní řízení nevykonává. Konkrétní dopad nelze přesně určit, neboť jde jen stěží odhadnout, kolik osob požádá o vydání osvědčení účastníka protikomunistického odboje nebo účastníka odporu proti komunismu. Další náklady se budou týkat rozpočtové kapitoly Ministerstva obrany v souvislosti s přiznáním statutu válečného veterána účastníkům protikomunistického odboje. Jejich výši bude možné určit po vyhodnocení množství žádostí. Zákonná úprava je ale nezbytná a měla již v době přijetí být součástí zákona č. 170/2002 Sb., o válečných veteránech, neboť není a nebylo důvodu rozlišovat mezi veterány II. a III. odboje. Pro možný odhad finančních dopadů se dá uvést, že do současné doby dle obdobné právní normy na Slovensku (zákon č. 219/2006 Z. z., o protikomunistickom odboji) požádalo o přiznání statutu cca 400 osob, šesti osobám byla žádost zamítnuta a osmdesáti čtyřem bylo přiznáno postavení účastníka protikomunistického odboje.

Zákon nevytváří nároky na rozpočty krajů a obcí.

Zvláštní část

K preambuli:

Preambule zákona má především deklaratorní povahu. Její význam spočívá ve vyjádření mravního a politického postoje, s nímž je zákon přijímán, jejím smyslem je Parlamentem (v zastoupení občanů České republiky – srov. preambule a čl. 2 Ústavy) vyjádřit úctu a vděčnost těm, kteří v období komunistické totalitní moci bránili hodnoty svobody a demokracie. Z preambule vyplývá zdůraznění mravního rozměru předmětné právní normy, která není primárně zaměřena na vydávání potvrzení účastníkům protikomunistického odboje nebo odporu proti komunismu, ale jejím hlavním účelem je zdůraznit zásadní význam statečných činů konkrétních osob pro základy demokratického a právního státu – České republiky. Preambule vyzdvihuje zejména ideály vlastenectví, statečnosti a sebeobětování, tedy hodnoty, které jsou i v naší době velmi důležité. Preambule se rovněž vyjadřuje lítost nad nevinnými oběťmi komunistického teroru.

K části první

K § 1:

Zákon komplexně upravuje problematiku účastníků tzv. třetího odboje, tj. osob, které aktivně vystupovaly proti komunistickému režimu s cílem obnovit svobodu a demokracii. Smyslem navržené právní úpravy je zdůraznit, že v době komunistické totalitní moci tu byli nejen ti, kteří vládli, anebo ti, kteří se snažili jen přežít, ale i ti, kteří aktivně proti totalitě bojovali a které je třeba ze jejich činy ocenit. S tím souvisí i vymezení nové působnosti Ústavu pro studium totalitních režimů v této oblasti. Ústavu pro studium totalitních režimů nově zákon v této souvislosti svěřuje kompetence správního úřadu (viz § 9).

K § 2:

Počátek doby nesvobody je určen dnem, kdy došlo ke komunistickému převratu v Československu. Tzv. „Vítězným únorem“ nastalo násilné potlačení svobodné plurality stran a přechod od demokracie k totalitě pod vedením Komunistické strany Československa. Konec doby nesvobody je stanoven na den, kdy byly zahájeny zásadní změny ve společnosti vedoucí k pádu totalitního režimu a k obnovení demokracie. Vymezení doby nesvobody v navrhovaném zákoně vychází z vymezení doby nesvobody podle zákona č. 480/1991 Sb., o době nesvobody.

Vzhledem k tomu, že zákon rozlišuje dvě kategorie osob bojujících proti komunismu (účastníky protikomunistického odboje a účastníky odporu proti komunismu) a každé z nich přiznává rozdílný statut, je v zájmu rozlišení obou kategorií obsažena taktéž definice protikomunistického odboje a odporu proti komunismu.

Zákon vyžaduje, aby u osob, které budou oprávněny uplatnit práva vyplývající z předloženého návrhu, existovalo v době nesvobody československé státní občanství, případně aby oprávněné osoby byly tohoto občanství komunistickým režimem zbaveny.

K § 3:

Zákon rozlišuje dvě kategorie osob bojujících proti komunismu (účastníky protikomunistického odboje a účastníky odporu proti komunismu) s tím, že pouze účastníkům protikomunistického odboje přiznává postavení válečného veterána a s tím související výhody (např. poskytnutí příspěvku na lázeňskou péči atd.). Z tohoto důvodu požaduje zákon u této kategorie osob splnění přísnějších podmínek (např. utrpění vážné újmy na zdraví atd.). Účastníkům odporu proti komunismu přináší zákon morální satisfakci.

Zákon umožňuje, aby se při uplatnění nároku na přiznání statutu účastníka protikomunistického odboje nebo účastníka odporu proti komunismu sčítala veškerá časová období, jakož i veškeré typy forem účasti na odbojové činnosti. Je tedy možné sečíst různá období a různé formy, kdy určitá osoba vystupovala např. formou organizování veřejných vystoupení proti komunistickému režimu po určité časové období, poté „odbojové činnosti“ v širším slova smyslu z nejrůznějších příčin zanechala a následně i po několikaleté odmlce opět začala proti totalitnímu režimu vystupovat, a to např. autorstvím materiálů zaměřených na oslabení komunistického režimu.

Ustanovení § 3 stanoví i taxativní výčet překážek k přiznání statutu účastníka protikomunistického odboje nebo účastníka odporu proti komunismu. Ustanovení směřuje proti osobám, které se největší měrou a aktivním způsobem podíleli na budování a udržování totalitního režimu v Československu. Postavení účastníka protikomunistického odboje nebo účastníka odporu proti komunismu tak např. nelze přiznat bývalým příslušníkům bezpečnostních sborů, neboť právě tyto sbory se nejvíce podílely na totalitní represii, nebo bývalým členům Lidových milic nebo Pomocných stráží Veřejné bezpečnosti, tj. osobám, které svou činností aktivně přispívaly k udržení komunistické moci. Zákon však umožňuje výjimky ze stanovených překážek, a to s ohledem na poměrně dlouhé období totalitní vlády a na politický vývoj ve společnosti i v osudech jednotlivců. Posuzovány mají být především činy příslušných osob (každému je zachováno právo na jeho vývoj).

K zákonným výjimkám patří mj. skutečnost, že se občan stal členem orgánu Komunistické strany Československa za účelem boje proti komunistickému režimu. Postavení účastníka protikomunistického odboje nebo odporu proti komunismu může být přiznáno i příslušníkovi Lidových milic nebo bezpečnostních sborů, prokáže-li se, že s nasazením vlastního života vykonal v rámci protikomunistického odboje nebo odporu proti komunismu mimořádně záslužný čin.

Zákon v citovaném ustanovení kromě taxativního výčtu překážek k přiznání statutu také uvádí, koho dále nelze považovat za účastníka protikomunistického odboje nebo za účastníka odporu proti komunismu. Jedná se např. o toho občana, který sice některou ze zákonem uváděných forem vystupoval proti komunistickému režimu, avšak při této činnosti se dopustil zavrženíhodného jednání ipso facto popírajícího hodnotu svobody či demokracie.

K § 4:

Ustanovení § 4 obsahuje taxativní výčet forem protikomunistického odboje a odporu proti komunismu. „Krystalickou“ formou protikomunistického odboje je např. ozbrojený boj proti komunistickému režimu, spolupráce se zahraniční zpravodajskou službou demokratického státu atd. Dále k formě protikomunistického odboje, ale již i k formě odporu proti komunismu lze zařadit např. autorství materiálů zaměřených na oslabení komunistického režimu, organizování veřejných vystoupení proti komunistickému režimu atd. Zde bude třeba posuzovat konkrétní okolnosti jednání (intenzitu, pohnutku, objektivní riziko atd.).

Splnění některé ze zákonných forem nebo i více z nich se požaduje po tom, kdo usiluje o získání statutu účastníka protikomunistického odboje nebo odporu proti komunismu, přičemž pro účastníka protikomunistického odboje jsou stanoveny přísnější zákonné podmínky.

Proti komunistickému režimu v Československu bylo možno vystupovat za určitých podmínek i v období před dobou nesvobody, neboť již dříve se dalo zabraňovat neustále rostoucí hrozbě komunismu (zde je ovšem třeba vždy dodržet podmínku cíle: zachování svobody a demokracie v Československu – toto ustanovení eliminuje možnost překryvu působnosti předmětného návrhu zákona s předpisy reflektujícími období let 1938 až 1945) a taktéž v zahraničí, neboť i z ciziny byl oslabován komunistický režim v Československu

(formou protikomunistického odboje, popř. odporu, tak může být i účast ve válce vedené proti agresivní politice Sovětského svazu a jeho satelitů, např. v Koreji; po roce 1948 začaly v zahraničí vznikat orgány exilové politické reprezentace – Rada svobodného Československa, nechybělo ani zahraniční rozhlasové vysílání – Radio Svobodná Evropa).

Proti komunismu bylo možno některou ze zákonných forem vystupovat i členstvím v ilegální organizaci nebo skupině, jejíž členové aktivně bojovali proti komunistickému režimu. Zákon považuje za člena popisované ilegální organizace nebo skupiny i toho, kdo se členem nikdy nestal, avšak spolupůsobil při jejich vzniku a ustavení anebo se aktivně účastnil jejich činnosti.

Mezi formy odporu proti komunismu se zařazují také politické a společenské postoje, které bránily nástupu komunistické totalitní moci, jako např. bránění kolektivizaci, pokud byl za tyto postoje jejich nositel postižen způsobem v zákoně uvedeným anebo způsobem tomu obdobným (takovým postižením tedy není např. „pouhé“ vyhození ze zaměstnání). Politickým nebo společenským postojem opravňujícím k získání osvědčení účastníka odporu proti komunismu (pokud za to byla dotčená osoba odpovídajícím způsobem postižena) může být i to, když dotčená osoba věděla o činnosti nepřátelské komunistickému režimu či jiné podobné skutečnosti, na jejímž vyžrazení měl komunistický režim zájem, a tuto skutečnost neoznámila či neohlásila.

K § 5:

Ten, kdo má nárok na vydání osvědčení účastníka protikomunistického odboje, musí splňovat ze zákona přísnější podmínky než ten, kdo má nárok na vydání osvědčení účastníka odporu proti komunismu. Této osobě jsou vzhledem k intenzivnějšímu a riskantnějšímu postavení se proti komunistickému režimu přiznány výhody, jichž požívají váleční veteráni v souladu se zákonem č. 170/2002 Sb., o válečných veteránech, ve znění pozdějších předpisů. Náleží k nim např. to, že účastník protikomunistického odboje nebo jeho manžel či manželka mohou být přijaty do domovů péče o válečné veterány či jim může být poskytnut příspěvek na lázeňskou péči nebo rekreační pobyt atd.

K § 6:

Osvědčení podle tohoto zákona bude vydávat Ústav pro studium totalitních režimů, a to s ohledem na jeho působnost, která vyplývá ze zákona č. 181/2007 Sb., o Ústavu pro studium totalitních režimů a o Archivu bezpečnostních složek a o změně některých zákonů. Ústav bude dále odpovědný za písemné oznámení Ministerstvu obrany, že vydal osvědčení účastníka protikomunistického odboje, neboť vydáním tohoto osvědčení vzniká účastníkovi protikomunistického odboje nárok na stejné postavení, jaké má válečný veterán. (Ministerstvo obrany v tomto smyslu nebude provádět řízení nalézací, pouze registrační – na základě osvědčení účastníka protikomunistického odboje bez dalšího vydá osvědčení válečného veterána. Účastníkovi protikomunistického odboje ovšem plynou nároky válečného veterána již od okamžiku vydání osvědčení účastníka protikomunistického odboje, osvědčení válečného veterána má v tomto případě pouze deklaratorní povahu.) Ústav byl zvolen k výkonu dané činnosti i proto, je nadán určitou nezávislostí, neboť není přímo podřízen vládě a do jeho činnosti lze zasahovat jen na základě zákona.

K vydání osvědčení je nutné podat písemnou žádost. Musí k ní být připojeny důkazy, na jejichž základě bude Ústav rozhodovat o přiznání či nepřiznání statutu účastníka protikomunistického odboje nebo účastníka odporu proti komunismu. Podstatné je, že iniciativa k zahájení řízení a zpravidla i důkazy o aktivní odbojové činnosti, resp. o odporu proti komunismu musí vyjít ze strany samotného žadatele; v tomto ohledu se nepředpokládá iniciace ze strany Ústavu.

Postavení účastníka protikomunistického odboje a postavení účastníka odporu proti komunismu je možné přiznat i in memoriam. Přihlíží se tak ke skutečnosti, že řada lidí byla za své statečné činy v době nesvobody popravena nebo zabita a mnozí další nežijí, neboť jen od samotného pádu komunismu uplynulo již 18 let.

Při splnění zákonných podmínek vznikne nárok na vydání osvědčení účastníka protikomunistického odboje nebo účastníka odporu proti komunismu. V opačném případě Ústav rozhodne o tom, že osvědčení nevydává. Žadatel může v žádosti uvést, že pokud mu nebude přiznáno postavení účastníka protikomunistického odboje, stojí o vydání osvědčení účastníka odporu proti komunismu.

Zákon upravuje nejen vydávání osvědčení, ale i možné zrušení vydaných osvědčení, a to s ohledem na riziko zneužití. Úloha Ústavu při vydávání osvědčení bude vzhledem k mravnímu rozměru osvědčení náročná, odpovědná a zcela zásadní.

Je třeba si uvědomit, že s vydáváním osvědčení, zejména pak u účastníka protikomunistického odboje, je třeba zacházet velmi obezřetně, aby excesy nedocházelo k urážce památky těch, kteří za opravdový odboj položili i život.

K § 7:

Navrhuje se, aby každý držitel osvědčení účastníka protikomunistického odboje nebo účastníka odporu proti komunismu obdržel automaticky s tímto osvědčením pamětní odznak, jehož vzor a pravidla nošení stanoví Ústav vyhláškou (Ústav bude mít pro tyto účely postavení správního úřadu – viz § 9). Navazuje se tak na způsob oceňování účastníků druhého národního odboje (viz vyhlášku č. 1486/1946 Ú. 1.).

K § 8:

Na základě zákona č. 119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci, ve znění pozdějších předpisů, se mj. zrušily soudní rozhodnutí za činy, které v rozporu s principy demokratické společnosti respektující občanská a politická práva a svobody zaručené ústavou a vyjádřené v mezinárodních dokumentech a mezinárodních právních normách zákon označoval za trestné; dále zákon č. 119/1990 Sb. umožnil rychlý přezkum případů osob takto protiprávně odsouzených v důsledku porušování zákonnosti na úseku trestního řízení (§ 1 odst. 1 zákona č. 119/1990 Sb.). Činy, které směřovaly k uplatnění práv a svobod občanů zaručených ústavou a vyhlášených ve Všeobecné deklaraci lidských práv a v navazujících mezinárodních paktech o občanských a politických právech, byly československými trestními zákony prohlášeny za trestné v rozporu s mezinárodním právem a mezinárodnímu právu odporovalo také jejich trestní stíhání a trestání (§ 1 odst. 2 zákona č. 119/1990 Sb.). Podle zákona č. 119/1990 Sb. se např. zrušila k datu, kdy byla vydána, pravomocná soudní rozhodnutí z doby od 25. 2. 1948 do 1. 1. 1990 týkající se skutků spáchaných po 5. 5. 1945 podle zákona č. 86/1950 Sb. pro trestné činy velezrady podle § 78 odst. 1, podvracení republiky podle § 79a atd.

Z ustanovení § 6 zákona č. 198/1993 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu, vyplývá, že soud na návrh zruší či zmírní trest uložený za trestný čin, na který se nevztahuje rehabilitace podle zákona č. 119/1990 Sb., pokud se během řízení prokáže, že jednání odsouzeného směřovalo k ochraně základních lidských a občanských práv a svobod ne zjevně nepřiměřenými prostředky.

Jelikož i po přijetí zákona č. 119/1990 Sb. a zákona č. 198/1993 Sb. nadále existují tresty za trestné činy spáchané politickými vězni, které by měly být zrušeny a které nespádají pod režim žádného z citovaných zákonů (tzv. zbytkové tresty), chce tento nedostatek řešit zákon zabývající se problematikou třetího odboje. V ustanovení o rehabilitaci se proto navrhuje zrušení zbytkových trestů uložených za trestné činy, za které byli někteří političtí vězni odsouzeni a na které se nevztahuje rehabilitace podle zákona č. 119/1990 Sb. ani § 6

zákona č. 198/1993 Sb., přičemž se během řízení musí prokázat, že jednání odsouzeného bylo vedeno úmyslem oslabit či narušit anebo jinak poškodit komunistickou totalitní moc anebo k tomu vytvořit prostředky. Jinak řečeno, podmínky jsou nastaveny tak, aby navržené ustanovení pokrylo tresty za trestné činy, které nepokrývá rehabilitace řešená v zákoně č. 119/1990 Sb. a v § 6 zákona č. 198/1993 Sb.

Cílem je zabránit takovým absurdním situacím, kdy někteří hrdinové protikomunistického odboje, kteří v souvislosti se svou odbojovou činností byli nuceni jednat způsobem naplňujícím znaky skutkové podstaty obecně kriminálních trestných činů, umírají jako zločinci odsouzení justicí demokratického státu ke zbytkovým trestům. Zatímco ve vztahu ke II. odboji byla tato věc vyřešena velmi záhy a velmi široce (zákon č. 115/1946 Sb., o právnosti jednání souvisících s bojem o znovunabytí svobody Čechů a Slováků), ve vztahu ke třetímu odboji obdobná úprava nepochopitelně doposud chybí.

K § 9:

Z § 3 odst. 2 zákona č. 181/2007 Sb. vyplývá, že Ústav je organizační složkou státu, nikoliv správním úřadem ve smyslu ustanovení čl. 79 odst. 1 Ústavy, neboť jeho prioritou není typický výkon státní správy, rozhodování o právech a povinnostech osob. Pro účely tohoto zákona se však Ústavu svěřují kompetence správního úřadu.

Ústav bude rozhodovat ve správním řízení.

Proti rozhodnutí Ústavu bude možno podat rozklad, o kterém rozhodne ředitel Ústavu. Jedná se tak o výjimku oproti úpravě v zákoně č. 181/2007 Sb., čímž se má předejít „zahlcení“ Rady Ústavu, která by jinak o řádném opravném prostředku rozhodovala, poměrně náročnou administrativní činností.

Zároveň se stanoví, že ředitel Ústavu je nadřízeným správním orgánem vůči Ústavu.

K části druhé

K § 10:

Přijetí předloženého zákona si vyžádá novelu zákona č. 170/2002 Sb., o válečných veteránech, ve znění pozdějších předpisů. Do výčtu válečných veteránů v citovaném zákoně bude zařazen i účastník protikomunistického odboje. Ministerstvo obrany, které vydává osvědčení válečného veterána oprávněným osobám uvedeným v zákoně č. 170/2002 Sb., nebude zasahovat do řízení, kterým se osvědčuje účastenství v protikomunistickém odboji. Toto bude plně v kompetenci Ústavu pro studium totalitních režimů. Srov. důvodová zpráva k § 6.

K části třetí

K § 11:

Datum účinnosti zákona není důvod jakkoliv oddalovat, jeho přijetí je požadováno – zejména Konfederací politických vězňů ČR – již od počátku devadesátých let. Lidí, kterých se zákon týká a kterým by měl být přiznán statut účastníka protikomunistického odboje nebo účastníka odporu proti komunismu, stále ubývá. Tito stateční mužové a ženy by si přitom zasloužili ocenění svých činů ještě za svého života, nikoliv pouze in memoriam.